

וכו'. עכ"ל. והקשה שם השל"ה בפי' בגדי ישע (אות ג) מאי קאמר המרדכי 'ונראה' [ר'משמע'], הרי כן איתא להדיא בגמרא! וכתב דמהגמ' אינו מוכח דמותר לשכור ממנו בשבת אף אם היה יכול לשכור ממנו בערב שבת, וכתב המרדכי דנראה לו דאפ"ה שרי, דהרי אין בזה מקח וממכר וכו'. עכ"ד. ולכאורה הוא דלא ככל הראשונים הנ"ל, ואולי אם היה השל"ה רואם לא היה מפרש כן דברי המרדכי, אך לעז"ז י"ל ג"כ שבכל הראשונים הנ"ל, חוץ מהריטב"א, רק כתבו אורחא דמילתא, דכשלא הספיק לשכור בערב שבת אז רוצה לשכור בשבת. אמנם בריטב"א מפורש דכל ההיתר הוא רק אם לא יכול היה לשכור בערב שבת. וצ"ע. וע"ע נתיבות שבת פל"ז סעי' ד בהע' יד).

דף סו

רשיד"ה תהי בה 'ותהי לשון מריח...כלומר מעיין ומחשב...' - צ"ע לכאורה למה לא פי' רש"י כן כבר לעיל בראש העמוד לגבי 'תהו בה נהרדעי'.

דף סז

(ע"ב) 'קרפף יותר מבית סאתים...ואפילו כור ואפילו כוריים...' - פרש"י: דמדאורייתא הויה רשות הרבים גמורה. ע"כ. והנה נחלקו הראשונים (לעיל כב ע"ב) אם יש לדבר סוף, או שאפי' אלף כור מוקפים מחיצה ג"כ חשיבי רשות היחיד מן התורה.

דעת התוספות: אפילו אלף כור, אם הם מוקפים מחיצה הויין רשות היחיד מן התורה. אכן זהו רק אם המחיצות עשויות בידי אדם, אך אם עשויות בידי שמים (כגון הא דבגמ' שם דבבל מוקפת בנהר פרת, וכל העולם באוקינוס) - לא מחשיבות לרה"י.

דעת הריטב"א בשם הרמב"ן: כל שאין המחיצות נראות לעומד באמצען - אינן מחשיבות לרה"י מן התורה, ומה שכתוב כאן 'אפילו כור ואפילו כוריים' היינו עד הגבול הנ"ל (וכשיטה זו גם צידד הרשב"א, אך נשאר בצ"ע. ובביאור הלכה [סי' שמו סעי' ג ד"ה קרפף] כתב דמדברי הרמב"ן עצמו בחידושו לא משמע כמש"כ הריטב"א בשמו, אלא משמע כשיטת התוספות דלעיל, ורק בהא פליגי דלהתוספות גם במחיצה העשויה בידי שמים אין היא מתבטלת במציאות מרוב גודלה, אלא רק אם אתו רבים ומבטלי לה, משא"כ לרמב"ן מחיצה העשויה בידי שמים היא מתבטלת במציאות בגודל כה גדול שאדם העומד בתוכה אינו רואה המחיצות. עכ"ד ביאור הלכה. ובספר בירור הלכה דייק מלשון הגר"ז סעי' ו דג"כ פסק כשיטת התוספות, אמנם הביא דבבני ציון ס"ק ה תמה איך דחה המשנ"ב את הבנת הריטב"א ברמב"ן מכח מה שהוא ז"ל לא ראה כן ברמב"ן. ודו"ק).

'לא מן תוכו' - צ"ל 'לא מתוכו', וכ"ה ברש"י כאן וכ"ה בגמ' להלן ד' פעמים (וכ"ה בדקדוקי סופרים או' ו-ז).

'ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה...' - סיכום שלשת המעשים בס"ד (עד סח ע"ב, ע"פ רש"י תוספות וראשונים כאן ובסוגיות הבאות: שבת קל ע"ב, ביצה יז ע"א, גיטין ח ע"ב, כ"ק פ ע"ב):

מעשה א: חימומו מבעוד יום מים להחם תינוק שימולו בשבת, ולפני המילה בשבת נשפכו המים (שאם נשפכו לאחר המילה קודם שהשתמשו בהם - היה זה עכשו פיקוח נפש ודוחה שבת, אמנם עי' במעשה הבא דיש דעה שאפשר לומר דמיירי הכא אחר שלושה ימים מהמילה, ובכ"ז שרי להגיד לנכרי להחם, דמותר לצורך מצוה לומר לנכרי אף לעשות איסור דאורייתא).

רצו להביא מים חמים מבית אחר שהיו שם מים. אך אמרו להם שלא עשו עירובי חצירות (וא"כ האיסור הוא מדרבנן, דלא היה ברה"ר אלא בחצר שאינה מעורבת, ולכן התירו להלן אמירה לנכרי, אבל אמירה לנכרי באיסור דאורייתא אין ממעשה זה ראייה, ועי' במקרים הבאים).

רצו להביא המים הנ"ל בהסתמך על שיתופי מבואות (והיינו כרבנן דמהני שיתוף בלא עירוב, א"נ בנשתתפו בפת דמהני לכו"ע בלא עירוב [תוס', רשב"א, ריטב"א [נהכריחו כהפי' הראשון]). אך אמרו להם שגם לא עשו שיתופי מבואות.

הביאו ע"י נכרי. אביי רצה להקשות מאיסור שבות דאמירה לנכרי שאינה דוחה שבת.

תירצו לו ששבות דאמירה לנכרי קלה משאר דרבנן, כיון שאין בה מעשה (יש מפרשים שאין בה מעשה של ישראל אלא אמירה לנכרי, ויש מפרשים דאין בה מעשה שינוי בגוף החפץ אלא חימום בלבד, ויש מפרשים שאין בה מעשה דנכרי שאסורה לנו מדאורייתא [ודתליא בדיעות דלהלן, ע"י במעשה הבא]) - ומותר.

מעשה ב: לא היו מים חמים למילת התינוק, כנ"ל.

אמר רבא, נשאל את אמו אם צריכה היא מים חמים, ונחמם לתינוק אגב אמו (יש מפרשים: הכוונה שנחמם ע"י גוי, דעד שלשים יום מהלידה יש לה דין של חולה שאין בו סכנה ומותר לומר לנכרי לעשות מלאכה עבורה, אבל רק מלאכה דרבנן, שהרי התירו רק להוסיף אגב אמו, ולא התירו שיחמם הנכרי עבור התינוק בלבד דאז הוי מלאכה דאורייתא. וי"א דגם מלאכה דרבנן לא התירו ע"י נכרי אלא במצוות מילה שהיא עצמה דוחה שבת, ולא לשאר מצוות. ויש מפרשים: הכוונה שנחמם ע"י יהודי, ואיירי ביום השמיני לפני שעברו שבעה ימים מעת לעת מלידתה, ואם צריכה מים חמים יש לה דין של חולה שיש בו סכנה ומותר ומצוה ע"י יהודי. ואיסור ההרביה הוא מדרבנן וג"כ התירו לצורך זה, א"נ כיון דכל המים הם גוף אחד לא שייך בזה איסור הרביה, א"נ בלא הרביה אלא מה שצריך לאמו יספיק לרחוץ שניהם בבת אחת. ולדעה זו, ע"י נכרי מותר אפי' לאחר שלושה ימים מהמילה, ובלא אמו כלל, דכל לצורך מצוה שרי לומר לנכרי לעשות עבורנו אף דבר שאסור לנו מדאורייתא).

אמרו לו, והרי אמו אוכלת תמרים (וא"כ יכולה לאכול קרים ואינה צריכה חמין).

אמר להם, יתכן שתפס אותה 'תונבא' שאינה יודעת מה אוכלת (ע"י מגדים חדשים ביאור מהות ה'תונבא').

מעשה ג: לא היו מים חמים למילת התינוק, כנ"ל.

אמר רבא, אכנס לביתי לחדר פנימי שאינו פתוח לחצר, ויפנו הכלים מהחדרים החיצוניים שפתוחים לחצר (י"א כדי שלא יבואו להוציא מחדריו החיצוניים לחצר, וי"א כיון דבית בלא חצר לא מיתדר, וי"א כדי שלא יצטרך לנעול [ע"י בראשונים]), ואבטל את רשות חצירי לחצר ששם צריכים המים, וסובר כרבי יוחנן דיש ביטול רשות מחצר לחצר, וכעת מותר לקחת מים חמים מחצר רבא לחצרו.

אמרו לו, אם אתה סובר כרבי יוחנן ודלא כשמואל, א"כ אתה יכול לבטל רשותך לשעה אחת עד שיוציאו המים, ואח"כ הם יבטלו רשותם בחזרה אליך, דאמר רב מבטלין וחוזרין ומבטלין.

אמר להם, בזה אני סובר כשמואל, דאין מבטלין וחוזרין ומבטלין.

אמרו לו, ואין דעת שמואל בזה תלויה בזה, דכיון שביטל לרשותו חשיב כבן חצר אחרת לגמרי, ואין ביטול רשות מחצר לחצר?

אמר להם, אין תלוי בזה, ודעת שמואל דאין מבטלין וחוזרין ומבטלין זה משום שלא יהיו דברי רבנן כחוכא ואיטולוא (אך אינו ברור דלמסקנה קאי הכי, ע"י ברשב"א וריטב"א).

[וע"ע באריכות במנחת ישראל דף נא-נב, ונה ע"ד].

'ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה...' - הקשו הראשונים מדוע לא עלה רעיון שכולם יבטלו רשותם (כמו שמבואר להלן סט ע"ב) לאבי התינוק, ואז הכל רשות אחת, ויכולים להביא המים! ותירצו:

א. שמא אחד מבני החצר לא היה שם שיבטל רשותו, ולא מהני כל שאין כל בני החצר מבטלין (תוס' סד ע"ב).

ב. שמא רבה סבר דאין חוזרין ומבטלין, והיו צריכים להשתמש בבתים אח"כ (חידושי המאירי, וע"ש הע' 450).

ג. התינוק היה בחצר אחרת, וס"ל דאין ביטול רשות מחצר לחצר (ריטב"א בשם הגאונים, וע"ש הע' 411).

'בדרבנן עבדינן מעשה והדר מותבינן תיובתא' - פרש"י: חכם המורה היתר, ויש בתלמידים שיודע להשיב וכו' - שבקינן לחכם לעשות כהוראתו ואח"כ שואלים לו ללמוד אם יפה הורה. עכ"ד. וכתב תרומת הדשן (ח"א סי' מג): כשבא הרב להורות הלכה למעשה, ומסתמא מתיישב שפיר להורות כדת, - אע"פ שנראה לתלמיד לסתור ולהקשות, צריך לשתוק עד לאחר מעשה, ויחשוב ויאמר אולי יש לו תירוץ וישוב על קושייתו, ולא יכנס במעשה רבו. אבל אם רואה את רבו ששולח את ידו לאכול דבר שנראה לתלמיד שיש לחוש בו לאסור - א"צ לשתוק, דאדרבה יחשוב דלאו אדעתא דרבו ואישתלי הוא. עכ"ל. והובא ברמ"א (בהגהת שו"ע יו"ד סי' רמב סעי' כב, וע"י בש"ך שם ס"ק מב ובביאור הגר"א ס"ק נח). וכ"כ הרדב"ז (בתש"ח סי' אלף צג): הא דאמרין בדרבנן עבדינן והדר מותבינן, היינו בזמן שהרב יודע הדין וברור לו ועושה מעשה, ואחד מן התלמידים יש לו קושיא או ספק על המעשה. אבל כשהרב בעל המעשה נסתפק בדין ספק שבא מחסרון ידיעה, אין לו לעשות מעשה אפי' במילתא דרבנן עד שיתברר לו הדין. עכ"ל, ע"ש. ולכאורה קשה מלעיל (סה ע"ב) דאמרין 'נשכור, ולכשנגיע אצל רבותינו שבדרום נשאל להן, ופרש"י: דספק דבריהם להקל. עכ"ל. ובריטב"א פ"י: דבספיקא דעירוב לקולא עבדינן ואפי' לכתחילה. עכ"ל (מגדים חדשים עמ' שלט ע"פ תהלה לדוד ח"ג

הל' תערובות סי' לו ע"פ המנחת יעקב, ועע"ש [וכן העיר בשו"ת עין יצחק אהע"ז סי' סז ענף ו סוף אות לן]. וע"ע כתיב למאור, ולהחיד"א בפתח עיניים כאן]. ועי' להלן.

'בדרבנן עבדינן מעשה והדר מותבינן תיובתא' - כתב נתיבות המשפט (חו"מ סי' רלד, משה"א ביאורים ס"ק ג): אפשר אף דבאיסורי תורה אפי' אוכלן בשוגג צריך כפרה ותשובה להגן על היסורין, - מ"מ באיסור דרבנן א"צ שום כפרה, וכאילו לא עבר דמי. תדע דהא אמרינן בעירובין 'בדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא', ואילו היה נענש על השוגג היאך היו מניחין לו לעבור ולקבל עונש? אלא ודאי דאינו ענוש כלל על השוגג באיסור דרבנן, והרי הוא להאוכל כאילו אכל כשירה ולנהנה כאילו נהנה מן הכשירה וכו'. עכ"ל. והאחרונים דנו רבות בראיתו זו ובעצם דבריו, ורובם חלקו על דבריו (עי' לעיל בדברי תרומת הדשן והרדב"ז דכל הסברא כאן היא משום כיון ששאלו את הרב וחשב וענה, ודאי שענה כהלכה, ותלינן דהתלמיד הוא הטועה [ובאמת כאן ענו לאביי שרבה עשה כיאות], אבל אם הרב עומד להכשל באכילת דבר דרבנן או בעשייתו וכדו' - ודאי יש לעוצרו וכמש"כ תרוה"ד הנ"ל. וכ"כ מהר"ם בן חביב בספרו יום תרועה [ר"ה כט ע"ב] דסוגיין בכשאין התלמיד בטוח שיש לו תיובתא מעליתא. וכן הגרי"א"ס בשו"ת עין יצחק [אהע"ז סי' סז ענף ו או' לה-לן] דחה ע"פ דברי הרדב"ז הנ"ל את ראית הנתיבות מסוגיין. ועי' אור שמח פ"א מהל' גירושין הי"ז שחלק על דברי נתיבות המשפט הנ"ל וכתב דדבריו תמוהים. ועי' מקורות רבים ועצומים לכל נידון זה בשו"ת יביע אומר ח"א יו"ד סי' ד אות ד וסי' יד או' ח-יד, ובהסכמת הגרצ"פ פראנק לשו"ת חזון עובדיה ח"א ובהערת הגהמ"ח שם).

דף סח

'מבואה דאית ביה תרי גברי רברבי כרבנן, לא ליהוי ביה לא עירוב ולא שיתוף?' - מכאן למד המרדכי (סי' תקטו) דמצוה לחזר אחר עירובי חצירות. וכן כתב הגהמ"י בשם התוספות (ולא נמצא בפנינו) והוסיפו: וטעמא רבה איכא, דלא ליתי לידי איסור לאפוקי ולעילוי מבתים לחצירות ולמבוי. עכ"ל (והובא בבית יוסף ריש סי' שצה). וכ"כ האגודה (כאן): מכאן משמע דמצוה לעשות עירוב. עכ"ל. וכ"כ הרשב"ץ (בתש" ח"ב סי' לז): ח"ו שיהיה חשש עבירה בתקוני מבואות לת"ח, אבל הזריז בזה ה"ז משובח, אדרבה הם תמהים בגמ' על מי שאפשר לו לתקן ואינו מתקן, דאמרי' בפ' הדר (סח ע"א) וכו' מבואה דדיירין בה תרי גברי רברבי כרבנן וכו'. אנא טרידנא בגרסאי וכו'. ונראה מכאן שאלמלא טרדת הגירסא, דרך ת"ח הוא לתקן, ומי שלבו נוקפו בזה - הדיוטות גמורה היא או מינות נזרקה בו. וזכות גדולה היא למתקן וכו'. עכ"ל (וצוין בברכ"י סי' שסג ס"ק ב, ובכה"ח שם ס"ק כד). וכ"כ הטוש"ע (הטור ריש סי' שצה, והשו"ע שם וסי' שסו סעי' יג): מצוה לחזר בין אחר עירובי חצירות בין אחר שיתופי מבואות. ע"כ. וכתב הב"ח (ריש סי' שצה): דאע"ג דמערבין ומשתתפין גם לדבר הרשות, אבל מצוה לחזר אחריהם כדי שלא יגיעו לידי איסור, משא"כ עירובי תחומין דמערבין רק לדבר מצוה, אין מצוה לחזר אחריה, דאדרבה יכול להכשל על ידו להמשיך מחוץ לתחום, אלא דכדי לקיים את המצוה שהולך למענה - מותר לו לערב. עכ"ד. והלבוש (סי' שסו סעי' יג) כשהעתיק את דברי הטוש"ע הוסיף תיבת 'דרבנן', וכתב: מצוה דרבנן לחזר אחר עירובי חצירות וכו'. עכ"ל. ומשמע לכאורה דהיא ממש מצות חכמים כחלק מתקנתם בעצם דין העירוב. אמנם התוספת שבת (סי' שסו ס"ק לח) כתב דאינו מצוה ממש אלא זהירות בעלמא. ועי' בתש" חתם סופר (או"ח סי' צט) שהזהיר מאד לכל קהל ישראל לתקן מבואותיהם בצורת הפתח או בשאר תיקונים, כדי שלא יכשלו רוב המון עם בהוצאה מרשות לרשות בשבת קודש, ושהדבר מוטל על הרב החשוב שבעיר. יעו"ש באורך (וע"ע גליוני הש"ס כאן). וע"ע בשו"ת הר הכרמל (או"ח סי' יח) שכתב שראוי בכל עיר להעמיד על זה תלמיד חכם אחד או שניים, שילכו בכל ערב שבת קודם הכנסת שבת לפקח על עסקי עירובין, וגם עי"כ יוודע אם נפסק קודם שבת או בשבת, יעו"ש (כה"ח סי' שסו ס"ק קכג בשם ארחות חיים [אחרון] סי' שסג ס"ק כא). והרב האר"י ז"ל היה נזהר לקיים מצוה זו בכל ערב שבת, שלא כאותם הנוהגים לעשותה משנה לשנה וכיו"ב. והיה מערב בכל ער"ש שני מיני עירובין, עירובי חצירות על לחם אחד, ושיתופי מבואות על לחם שני וכו' (שער הכוונות סב ע"ד, כה"ח סי' שסו ס"ק קכד). ואין ראוי לתלמיד חכם לדור במבוי וחצר שאינם מעורבין (ריטב"א, כה"ח שם, ועי' מנחת ישראל דף נב ע"ד). והמתעקש ומונע מלהעמיד עירוב הוא מחטיא רבים ועתיד ליתן את הדין (שו"ת אבני נזר סי' רסו). וכופין בני מבוי זה את זה לעשות לחי וקורה למבוי (גמרא להלן פ סוע"א [עמשנ"כ שם], תוספתא ב"מ פ"א ה"ט, רי"ף בבא בתרא ה ע"א, רא"ש ב"ב פ"א סי' כג, טוש"ע חו"מ ריש סי' קסב [ועי' שו"ת משאת בנימין סי' ד]).

וע"ע באריכות בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' סד-סט, כג, קמא-קנ ועוד), מנחת ישראל דף קא ע"ד, נתיבות שבת (פכ"ו סעי' ג הע' ו), שו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סוס"י כב וסי' כד).

'תונבא בעלמא הוא דנקט לה' - עי' מגדים חדשים.